

KOTTA ÉS TOLL

Radványi Balázssal, a Kaláka együttes tagjával Erős Kinga beszélget

A Kaláka zenekar harmincöt éves zenei múltja alatt közel ezer verset zenésített meg. Nélkülük kevesebb versbarát lenne ma hazánkban, hiszen sokan az ő dalaik hallgatása közben tanulták meg Weörest, Adyt, Kosztolányit, Villont. Számtalan Kalákán felnőtt apuka és anyuka viszi gyermekét havonta a Marczibányi téri klubba, mert tudja, a gyermek nemcsak hallgatója, de résztvevője is az előadásnak. A versbarát gyermek azt fűjja, hogy „húsz forintért tarka kutya, tízért fehér kutya jár”, és talán nem sejtí, hogy ez vers... Később, középiskolásként, fellapozza Nemes Nagy Ágnes, Weörest, és megismeri, megszereti azokat a szövegeket is, amelyek netán kimaradtak az együttes repertoárjából. A Kaláka zenei munkásságának elismeréseként néhány éve Kossuth-díjat kapott. Radványi Balázs fél évvel a megalakulás után csatlakozott, s így a kezdetektől játszik a zenekarban, számtalan versmegzenésítés fűződik nevéhez.

– *Kezdetről fogva verseket zenésítettek meg, vagy írtak saját szövegeket is?*

– Mindannyian a Kodály koncepciója szerint tanító Lorántffy úti Zenei Általános Iskolába jártunk, ahol nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a népzeneén keresztül ismerjük meg a zenét. Amikor megalakult a Kaláka, ezeket az ízeket hoztuk magunkkal, csak éppen nem klasszikus hangszereken, hanem gitárkíséréssel. Kezdetben azt játszottunk, amit tudtunk, népdalfeldolgozásokat és virágénekeket is. Szükségét éreztük, hogy valami megkülönböztessen bennünket más zenekaroktól, s erre volt nagyon jó a vers.

– *Vannak költők, akik belekerültek a Kaláka-közegbe, például Kányádi Sándor, Weöres Sándor, Ady Endre vagy Szergej Jeszenyin. Milyen szempontok alapján választják ki a verseket?*

– Gyűjtjük a versesköteteket, és persze a magunkkal hozott irodalmi élmények is nagyon meghatározóak. Jártunk és járunk irodalmi találkozókra, színészek előadástjeire. Ha már volt megzenésített versünk valamelyik költőtől, akkor arra a találkozóra, ahol az illető is szerepelt, megzenésítettünk még néhány verset. Így volt ez Weöres Sándor esetében is. Ráadásul meg is dicsért bennünket. Felhívott a lakására, de nemcsak a saját verseit mutatta meg, hanem azt is, hogy

melyik Ady-vers volna jó nekünk. De adódott megrendelés televíziós műsor kapcsán is. Tamkó Sirató Károlyval így találkoztam a hetvenes évek elején. A *Pinty és ponty* már meg volt zenésítve, és szerettek volna egy teljes költői képet mutatni az ő gyermekverseiből a televízióban. Kezünkbe adtak néhány verset, köztük *Tengerecki Pált*, így született a dal. Ebből a tévéműsorból ez lett a legnépszerűbb megzenésítés. Kányádi Sándort meghívták egyik rokona esküvőjére, ide Budapestre, de nem tudott eljönni. Így maga helyett küldte a *Két nyárfá* című versét, és kért bennünket, hogy zenésítsük meg. A *Kuplé a vörös villamosról* is az ő felkérésére született. Egyébként tizenöt éves volt a Kaláka, amikor személyesen megismerkedtünk Sándor bácsival, bár tudtunk egymásról, hiszen az *Elveszett követ* már elkészült.

– *A dal hangulata, ritmusa választja a verset vagy a vers a dallamot?*

– Mindkét út elképzelhető és járható, a Kaláka történetében volt példa mindkettőre. Sok esetben a vers hangulata, a versben bujkáló ritmus kívánja az adott dallamot. Hiszen a költők értenek a zenéhez, sokuk nagyon jó ritmusú verset ír, s ilyenkor a ritmusképlet, amely el van rejtve a sorok között, dallamért kiállt. Előfordul az is, hogy az emberben moco-rog egy zenei motívum, csak a megfelelő vers hiányzik hozzá. Banális példa, de amikor a *Párizsban járt az ősz* című verset zenésítettem meg, akkor én is Párizsban jártam. Ballagtam a Szajna felé, és égtek lelkemben mindenfélék... Belém hasított, hogy a verssel magával kell megismerkednem betűről betűre, interpunkciótól interpunkcióig.

– *Mennyiben hajlítható a vers a zenéhez? Arra gondolok, hogy például a Tudod, hogy nincs bocsánat...-ból kimaradt egy versszak.*

– 1974 januárjában született meg ez a szerzemény. Akkoriban éppen egy esztendeje játszottunk a vízivárosi pinceklubban. Itt mutatuk be a velünk egykorú közönség előtt. Azt a szót, hogy pszichoanalízisben, sajnos én valahogy nem mertem kiénekelni a barátaim előtt. Attól féltem, ez nyílt röhej lenne. És akkor semmit sem ér az egész vers. Így egy furulyaszóló került a dalba, ami által megmaradt a versszaknyi zene. Megkérdeztük Szabolcsi Miklós professzort, hogy eljátszhatjuk-e így közönség előtt, és ő igent mondott. Latinovits Zoltán ítélete, akivel sokszor felléptünk – bár ez az idő sajnos alig egy évet ölelt fel –, szintén sokat jelentett számunkra. Közös estjeinken mindig elhangzott ez a megzenésítés, de egyszer sem emelt kifogást ellenre. A versszak helye megvan, tessék hozzágondolni.

– *Segíthet-e egy vers értelmezésében a zene?*

– Kányádi Sándor megfogalmazta ezt, amikor 1999-ben mintegy megelőlegezetten laudálta a Kossuth-díjunkat. Azt mondta, hogy a Kaláka együttes olyan zenei tálcán nyújtja át a verseket, amely az ősidőknél fogva benne levő ritmust kimuzsikálja a sorok közül. A helyes hangsúlyozással, helyes ritmusban énekelt vers rávezet a helyes értelmezésre. Ennél jobb válaszom nincs.

– *A Kalákára jellemző a sokszínűség, és ez megmutatkozik a hangszerhasználatban is. A gitár, a nagybőgő az alap, de sok különleges hangszeren játszanak, gondolok a charangóra, cuatróra. Honnan ismerik, szerzik be ezeket?*

– Már a kezdeteknél eljutottunk egy-egy külföldi útra, ahol találkoztunk különböző országokból érkezett muzsikussal és hangszerekkel. Sokféle hangszert megismertünk, használunk, így az afrikai kalimbát is. Ezek célja, hogy még színesebben tudjunk muzsikálni. Mandolinon is azért játszunk, hogy koncertjeinken eggyel több dallamhangszer se ne mindig csak a gitárkíséret szóljon meg. „Erőltettük” a vokális éneklést is, pedig nem láttuk másoknál, de éreztük, hogy tudunk nagyon szépen három, négy szólamban énekelni. Ez tudatos erényünk, amelyet örömmel aknázunk ki. A feldolgozott japán népzenenél nagy hasznát vesszük, mivel ők nem nagyon tudnak második szótartományt hozzáénekelni. Amikor kiállunk, és eléneklünk valamit négy szólamban, hihetetlenül nagy sikerünk szokott lenni.

– *Sokszor játszanak külföldön, olyan távoli országba is eljutottak több alkalommal, mint Japán. A japán közönség nem érti a versek szövegét, ezért a vers és a zene nem tudja egymást kölcsönösen értelmezni, erősíteni. Hogyan viszonyul a külföldi közönség, a japán közönség a megzenésített versekhez?*

– A japánoknál a költészet mint művészeti ág nem olyan súlyú, mint nálunk, Európában. Mi itthon dalnokversenyeket rendezünk, nálunk viszont kissé érthetetlen, hogy valakik verset zenésítenek meg. Most már rendszeresen járunk vissza Japánba, és egy bizonyos közönséggel rendszeresen újra meg újra találkozunk. A közönségünk idővel megszokta, hogy egy dalhoz tartozik egy vers is. S egyre inkább igényelték, hogy megismerjék, netán papíron kézbe kaphassák a versek tartalmát. Egyik koncertünk végén odajött hozzánk egy hölgy és elmondta, hogy csak most értette meg, mi az a költészet, és ebből miért olyan zene születik, amilyen. Mindaddig a zenét kedvelték, de majd hogyanem közömbösebbek voltak a szöveg iránt. Megtesszük azt is, hogy egyik-másik versünket, amelyet éneklünk, lefordítjuk. Így

megismerik, hogy milyen a magyar vers, és mi is közelebb kerülünk a közönséghez. Nagyon sokat éneklünk japánul is. Szakemberektől kapjuk ajánlatba az ő tradicionális dalaikat. Ezeket vagy egyszerű lejegyzésben kapjuk meg, és mi dolgozhatjuk fel, vagy kórusképp, és úgy énekeljük el több szólamban. Halászdalokat, gyermekjátékdalokat kapunk leginkább, ezeket szívesen énekeljük és dolgozzuk fel. Az ilyen halászdalok végül pont olyanok lesznek, mint egy Kaláka-dal. Mivel az ő tradicionális dalaik nem kis része ötfokú, mint a mi régi pentatonjaink, sokszor észre sem vesszük a különbséget a japán és magyar dal között.

– *Azáltal, hogy egy vers énekelhetővé válik, közkinccsé is lesz. Dalaikkal a versek iránti érdeklődést és szeretetet ébresztik fel sokakban. Mennyiben tekintik missziónak a versmegzenésítést?*

– Hallottuk már vissza harmadik generációs argentinai magyaroktól, hogy olyan Kaláka-dalokon őrzik meg a nyelvet, amelyeket cserkész táborokban, itt-ott megtanultak. Így anyanyelvükön tudják például felköszönten a születésnapján a nagymamát. Azt is örömmel hallok, ha valamelyik érettségiző diák elmeséli, hogy azért választotta a három érettségi tétel közül mondjuk Tóth Árpád versét, mert azt már kívülről tudta – mivel sokszor hallgatta koncertjeinken, lemezen –, és így könnyebben, sikerebben vizsgázott.

– *Walter Pater szerint minden művészet a zene státusára vágyik, mert a zenében a tartalom és a forma olyannyira egységes, hogy semmilyen módon nem lehet külön értelmezni vagy különválasztani. A megzenésített vers megkaphatja ezt a státust?*

– Egyetértek azzal, hogy a zene önmagában erő, nagy hatalom. Én ezt tapasztalom, gyakorlom, megélem. Nem élek vissza vele, de azt tudom, hogy milyen, amikor egy tábortűznél megszólal egy hangszer. Arra oda kell figyelni. Vannak muzsikuskok, akik ha a kottaképen megnéznék egy szimfóniát, valami megmozdul bennük, mert hallják a zenét. A megzenésített vers is eléri ezt a hatalmi státust, s én azon fáradozom, hogy a megzenésített vers valóban ilyen hatalom legyen. Tudom, hogy az is. Azért is, mert bennünket összetart. Sok meghívásunk és lehetőségünk van – részint a mi vágyunk, hogy megvalósítsuk ezeket, részint mások vágya, hogy bennünket muzsikálni halljanak. Az ország valamelyik szegletében vagy akár a határon túl. Ez olyan erő, amely a költészetből és a zenéből, a kettőnek együttes hatásából jön létre, s kölcsönösen erősíti egymást.